

Ritter Andrea

Menekülés a traumák elől – gondolatok emigrációról és magyar zsidó identitásról a holokauszt után¹

Utazásaim során, emigráns magyarokkal beszélgetve merült fel bennem az emigráció jelentősége a holokauszt túlélők identitásának alakulásában, s annak pszichés vonatkozásai és értelmezési lehetőségei. Több szociológiai és szociálpszichológiai tanulmány, kutatás vizsgálta a II. világháborút követő magyarországi zsidó túlélők identitásalakulását, főként kommunista/szocialista viszonyok között. Jelen tanulmány azonban kifejezetten pszichoanalitikus szemszögből íródott, és azoknak a zsidó származású túlélőknek a traumafeldolgozását és identitásalakulását elemzi, akik a felszabadulást követően emigráltak addigi országukból.

Az eredet-nemzethez való viszonyban, az asszimiláció stratégiájában, a transzgenerációs hatásokban párhuzamot véltem felfedezni az egyéb társadalmi traumák hatásaival. Hipotézisem szerint az emigráns holokauszt túlélők traumakezelése, megküzdési stratégiái eltérnek azokétól, akik az elszorítás helyén maradván asszimilálódtak a bántalmazó társadalomba. A helyválttatás, vagyis az emigráció, az elvándorlás a trauma helyétől pszichés öngyógyítás is lehet. Az egyén saját története összekapcsolódhat a zsidó nép „vándorlása” kollektív tudattalan reprezentációjával, amely feltételezésem szerint a reziliencia képességét erősíti.

Történelem, asszimiláció, túlélés

Az Osztrák-Magyar Monarchiában, ellentétben a környező országokkal a 18-19. században több kedvező törvény született, amely a zsidók asszimilációját segítette elő. Az Európában egyedülállóan kedvező légkör és a lehetőségek gyors ütemben növelték a zsidóság bevándorlását a környező országokból. A bevándorlás következtében a 19-20. századfordulón a zsidóság létszáma megközelítette az egymillió főt. Bár az antiszemitizmus változó intenzitással, de létezett, emancipációjuk és nyelvi asszimilációjuk következtében társadalmilag stabil és javuló körülmények között éltek. Az I. világháborút követő Trianoni szerződés során, amikor az ország kétharmadát

¹ A tanulmány a „Ferenczi in Our Time. A Renaissance of Psychoanalysis” című konferencián (Firenze, 2018. május 3-6.) tartott előadás kibővített változata.

elcsatolták Magyarországtól, a zsidóság fele maradt az anyaországban.² Így az ezen kívül élők egyszerre lettek magyar és zsidó kisebbségűek. Az elcsatolt országrészek visszacsatolása 1938-ban a zsidóknak is az anyaország visszaszerzését jelentette, de ez ismét csak átmeneti volt. Az asszimiláció során sokan levetették vallásukat, de a vallásos zsidók is a vallási egyenjogúsítás miatt hazájuknak tekinthették Magyarországot. A megmaradt ország területén élő zsidók 95%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát. Felvették a befogadó ország szokásait, magyarosították nevüket, keresztényekkel házasodtak. Gyökereket eresztettek a befogadó nemzet testébe.

A náci ideológia térnyerése mindezt semmissé tette. Az egyre növekvő kirekesztés nyomán minden addigi asszimiláció megszűnt. A zsidóság hirtelen azzal szembesült, hogy semmilyen garancia nem volt a befogadásra, az asszimiláló zsidó kisebbség ismét „idegenné” vált. Az „állam apa” (Ritter, 2014) szilárd védelme illúzióknak bizonyult. Ennek ellenére a kirekesztettek többsége országa „jó anyai funkciójában”³ bízva (Virág, 1995), a folyamatokat elfogadva és nem befolyásolva haladt végzeté felé.⁴ „Mi már magyarok vagyunk. Az nem lehet, hogy az anyaország, amely befogadott minket, és amelynek annyi jót tettünk, így bánjon velünk” (Kovács – Melegh, 2000). A társadalmi értékrend változása miatt fokozatosan eltűntek az egyének társadalmi státuszai, és az egyetlen és kizárólagos identitásfaktor az etnikai identitás lett. Az üldözöttek társadalmi szerepeiket elveszítve, pszichés realitásuk teljes komplexumát lehasították és a tudattalanba száműzték. Ez leginkább az elhurcolt zsidók esetében vált teljessé. A háborút követően a túlélőknél az intrapszichés és interperszonális űr lassan, sérülten, de ismét komplex identitássá vált (Erős, 2001).⁵ Fontos kérdés volt azonban, hogy a személy hogyan építette újra, hogyan kötötte össze szigetekben létező identitásdarabjait.

Az útközbeniség mint zsidó identításalakító tényező – a vándorlás mint létállapot

Minden emancipáció ellenére a zsidók kivándorlása a 19. század végén, a 20. század elején, ha változó ütemben is, de mindig jelen volt, felerősödve pl. az I. világháborút követően a fehérterror időszakában, majd a 30-as 40-es években és a II. világháborút követően. A vészkorszak magyar túlélői 90-120 ezer fő körül voltak, akiknek egy része nem tért vissza Magyarországra, de a hazatérők nagy része is az

² Az elcsatolt országrészekén élő magyar emberek bár nem mentek sehova, mégis egy másik országba „emigráltak”. (Egy zsidó-magyar családregény egyik mondata szerint „ő ugyan nem mozdult ki ötven évig a saját falujából, mégis három országban élt már”. Salamon, 2010). Ugyanakkor az Európai Unióhoz való csatlakozást követően mind az elcsatolt területeken élő, mind az Európa más országaiba emigrált emberek újra a közös nemzethez tartozást élhették át, és ismét magyarrá is válhattak.

³ Az „állam apa” és a „jó anyai funkció” egy pszichoanalitikus metafora, szimbóluma annak, hogy az állam, mint a társadalomban az egyén és a csoport számára a szabályokat és a védelmet nyújtó vezető szervezet hogyan teljesíti a társadalomban az egyén biztonságérzetéhez szükséges két legfőbb feladatát.

⁴ Kevesen, a társadalom védőfunkcióját megkérdőjelezők a menekülést, vagy főként a cionista mozgalom tagjai az aktív ellenállást választották.

⁵ Erős Ferenc az identitás narratív konstrukcióiról és identitásépítő stratégiáiról szóló könyvében egy általa vezetett kutatásról számol be, amely példák felhasználásával szociálpszichológiai elemzését adja a Magyarországra visszatérő holokauszt túlélők és leszármazottaik beilleszkedési, identitásépítő stratégiáiról az új társadalmi berendezkedésben. (Erős, 2001)

emigrációt fontolgatta, főként Palesztinába, később Izraelbe. 1946-ban 200 ezer fő körül lehetett a zsidók száma Magyarországon. A cionista szervezetek segítségével a negyvenes évek második felében mintegy 115 ezren „alijáztak”, de sokan mentek az amerikai kontinens vagy Európa különböző országaiba, ahol magyar zsidó kolóniák jöttek létre. A beilleszkedés kezdetén az elhagyott ország és az etnikum kulturális közösségi normái, az anyanyelv használata volt a domináns még akkor is, ha a bevándorló már ismerte a befogadó ország nyelvét. A magyar zsidó közösségekben magyar nyelvű lapok jelentek meg, kiadók, egyesületek alakultak (Borbándi, 2006).

A túlélés és az elszenvedés helyére történő hazatérés az anyaföld-anyanyelv által egyszerre megkönnyítette és megnehezítette az újbóli beilleszkedést. A trauma elszenvedésének helyére való visszatérés csak az enkapszulációval, a „meg nem történtté tevés”-el, „tagadással” volt lehetséges. Magyarországon a háborút követő kommunista rendszer okozta félelmek tovább éltek egyrészt a trauma helyének emlékei, másrészt a realitásban megismétlődő szélsőséges helyzetek miatt. Az „itthon maradók” sok esetben a traumát elzárva a kommunista rendszerrel azonosultak, háború előtti identitásukat részben feladva építették újra szelfjüket (Virág, 1996).⁶

A zsidóság története egyben a vándorlás története is, amelyre Pészach ünnepén minden évben emlékeznek is. Ez évezredek óta az aktuális trauma helyszínétől való eltávolodást, a traumák elaborációját, az újrakezdést, és ezzel a kollektív szenvedéstörténet átírását is jelentette. A vándorlás, mint a kollektív emlékezet alappillére, a holokauszt után sok túlélő pszichés realitásában újra jelentőséget kapott. A túlélés és a kivándorlás egy „soá-szupernarratívában” egyesült, vagyis az 1945 utáni kivándorlás a megmeneküléssel, a soá túlélésével került egy kontextusba. A kivándoroltak úgy élték meg, hogy a túlélés parancsának megfelelően „El kell hagyni azt az országot, amelyben e szörnyűségek megtörténtek, és élni kell tovább, ha megadatott.” (Kovács – Melegh, 2000, 107.)

A történelmi előzményeket figyelembe véve, a magyar zsidóság különleges helyzetéből következően a nemzet testéből való kitagadás számukra még mélyebb sérülést okozott, ami még inkább motiválta a kivándorlást. Az emigráló a kontrollt visszaszerezve elment a trauma helyszínéről, így száműzetés helyett cselekedete önálló döntéssé vált, ahol az új időszámítás egy más nézőpontból kezdődhetett újra (Ritter, 2012, 2014). A túlélők gyökértelenség érzését az emigráció biztonságának fantáziája helyettesítette, amely az emigráció sajátosságai miatt sokkal komplexebbé vált, mint azt előre remélték. Még a kivándorlók leszármazottainak vándorlásánál is

⁶ A II. világháború után, több évtizedes látenciát követően először Amerikában, Nyugat-Európában és természetesen Izraelben kezdtek el kutatni a holokauszt túlélők traumatizáltságának hatásait, az ebből eredő pszichés problémákat, és szembesültek azzal, hogy ezek hatásai a leszármazottakban is megjelennek. Magyarországon érdemben a 80-as évek elejétől kezdődtek az erre vonatkozó szociálpszichológiai és pszichoanalitikus kutatások. Az első mélyreható elemzés Kovács András és Erős Ferenc munkája volt, akik holokauszt túlélők második generációjával készítettek mélyinterjúkat zsidó identitásuk alakulásáról, az akkori családi, magyarországi környezetben. Erős, Kovács, Lévai (1985) tanulmányukban utaltak a magyarországi speciális helyzetre, amely nemcsak a másodlagos traumatizációt, hanem a történelmi helyzetet is számba veszi a második generáció identitásképződésében. Feltételezésük szerint a zsidó származás kimondása sok esetben nem a szülőktől, a családtól érkezik, hanem a környezettől, s ez hozzájárul a másodlagos traumatizációhoz. A fenti munkát számos kutatás követte Magyarországon is, például a 80-as évek második felében Cserne és munkatársai (Cserne et al., 1992). A transzgenerációs trauma pszichoanalitikus értelmezését és a hatások gyógyítási lehetőségeit érdemben egyedül Virág Teréz képviselte hosszú ideig.

közrejátszhat szüleik zsidó származása, a traumáktól, szüleik szorongásaitól, a transzgenerációs hatásoktól való eltávolodás. Mindez ideologizálódhat az „útközbeniség” kollektív identitásformáló történetével (Kovács – Melegh, 2000; Losonczi, 2006). A magyar zsidó vice szerint „Kohn bácsi kivándorol Izraelbe, majd hamarosan hazatér. Amikor ismét kivándorló útleveleért folyamodik, a magyar rendőr megkérdezi: miért nem dönti már el, hogy Magyarországon vagy Izraelben jobb-e neki. Mire Kohn bácsi: a repülön.” (Idézi Sík, 2000, 160.)

A. B. Yehoshua izraeli író „A száműzetés mint neurotikus megoldás” (Exile as a Neurotic Solution) című 1986-os esszéjében arról ír, hogy a zsidók a hosszú diaszpórájuk létét arra használják fel, hogy továbbra is kiszorulhassanak és marginalizálódjanak az adott társadalom egésze számára. Az átmenetiség lehetőséget teremt számukra, hogy hagyományaikon keresztül nosztalgikusan visszanezzenek múltjukra, és vágyakozzanak az „ideális otthon” felé, ahova egyszer megérkezhetnek. Így amennyiben akarják, nem kell részt venniük a hétköznapi problémákban és konfliktusokban azon a helyen, ahol ténylegesen élnek. Ez az átmenetiség és az útközbeniség állandósulása. A világ folyamatos kettéosztása „előttre és utánra” megengedi, hogy ne vegyenek tudomást a változó realitásról mind azzal az országgal kapcsolatban, amelyet épp maguk mögött tudtak, mind a jelen világában (idézi Hoffmann, 2016). Az átmenetiség kollektív magyarázata a letelepedő egyének asszimilációjakor elfelejtődik.

Megérkezés – gyász – asszimiláció – transzgenerációs hatások

Ma már az elemzők úgy tekintik, hogy a kultúra elvesztése nem lineáris, hanem egy komplex dinamikai folyamat, amely az emigráns generációnál sokkal több pszichológiai problémát mobilizál, mint azt gondolták. Az emigráció (és a zsidóüldözés) intrapszichésen a dezorganizáló fájdalom és frusztráció élménye (Ainslie, 2013). A trauma előtti viszonylagos békeidő az, amellyel hurkot képez a szelf jó építése (Ritter, 2015). Az asszimiláció során az épülő új identitás a régi egyre halványuló emlékével, nagy veszteséggel történik: a tapasztalati és kulturális elemek, mint a szerepek, a nyelv, a kapcsolatok, az élettér, az érzékelt környezet mind elvesznek. A választott emigráció során ez nem külső presszió, hanem belső döntés eredménye.

A preverbális szintű, tudattalanul érvényesülő tapasztalatok (Winnicott, 1967), az átmeneti tárgy/tér fejlődési periódusának újjáéledését jelentik. A winnicotti átmeneti tér a potenciális és az átmenetiség (közöttiség) területe: az itt és ott, a külső tárgyak világa és a belső fantáziáké, az én és nem-én közötti átmenet, amikor felfedezzük és megalkotjuk a világot. Egyes analitikusok a winnicotti átmeneti tér/tárgy tulajdonságait a bevándorló tapasztalatával állítják párhuzamba, aki az átmenetiségben megtapasztalja a külső környezet radikális változását (Gonzalez, 2016; Belitsou, 2016). Az új környezetbe való beilleszkedés ablakot nyit arra, hogy a személy új megvilágításban lássa önmagát, és megtapasztalja, hogy a pszichés realitás hogyan funkcionál a reális világban. Megfigyelésem szerint a jó emlékek, a szép elmúlt életre való visszaemlékezés más helyzetben is átmeneti tárgyakként funkcionálnak,

amelyekhez „hozzá lehet bújni”, ha valaki vigaszra szorul a nehéz külső események során.⁷

Akinek az életét az elgondolhatatlan emléke dominálja, rosszul adaptálódik, elveszti az ismeretlen elviselésének képességét a mentális térben (Gampel, 1998), amelyre pedig nagy szükség lenne az új környezetbe való beilleszkedéshez. A trauma általában hasítást okoz a jelen és a múlt között, amelyben a traumás esemény egy végeérhetetlen jelenben játszódik, megakadályozva annak pszichés gyászatát és örök nyugalomba helyezését. A holokauszt túlélőknek ezzel a széttöredezett idővel kell szembenézniük, a hiányzó jövő és az eltagadott múlt lecsapódásával (Baum, 2013).⁸ Az emigráció ugyanakkor az asszimiláció kényszerével ennek a konzervált állapotnak a megtörését segítheti.

A holokauszt túlélése büntudat és küldetéstudat, öröm és gyász, amelyhez az emigráció miatti elszakadás öröme és gyásza társul. A zsidó emigránsok „folyamatosan gyászolók” (*perennial mourners*) (Volkan, 2007). A gyászfolyamat eredménye ugyanakkor kritikus a beilleszkedés szempontjából (Akhtar, 2011). Ennek elégtelensége egyéni szinten megakadályozza a feldolgozást, és a pszichés zavarok elmélyüléséhez, kollektív szinten pedig könnyen „választott traumatizáltság”-hoz, az „áldozatiság” újratapasztalásához (Volkan, 1998) vezet.

A „ki vagyok, honnan jövök és merre tartok, milyen életteret szeretnék” kérdései már az emigráció előtt, alatt és a megérkezésükkor is felmerülnek. A sikeres asszimilációkor több generáció után az egyén elveszítheti a családtörténetet is. A rejtőzködés hatására mintha zéró pontról indulna, nem volnának gyökerei. Az emigrációban ez nem csak a zsidó identitásúakra vonatkozik. Sokszor megfigyelhető, hogy a második generáció után már elvesz a nagyszülő származása, már csak az „élő ország” marad a tudatban. Az eltemetett múlt csupán a transzgenerációs fantomok emlékeztetnek. A névváltoztatás és a múltból való hallgatás is hozzátartozik a szülők gyerekeikről fantáziált elképzelt identitásához. A szülő azt reméli, hogy gyermekei már a befogadó ország mainstream társadalmához fognak tartozni (Tummala-Narra, 2016). Ez is a kollektív szenvedéstörténet megszakításának próbája. A túlélők igyekezete ellenére a transzgenerációs hatásokat azonban nem lehet kizárni.

Míg az egyéni szenvedéstörténetben és identitás-meghatározásban nem mindegy, hogy az illető hol és hogyan élte túl a háborút – bujkált, gettóban volt, el tudott menekülni egy másik országba, vagy egy koncentrációs táborból jött haza –, a holokauszt távolodásával a személyes elmosódik, és a kollektív kerül előtérbe. Ebben a holokauszt bár fordulópont volt, de nem egy pont, hanem az etnikum több évezredes üldözésének csúcspontja a teljes megsemmisítés szándékával. Az ismétlődést a kollektív tudattalan ismerősként fogadta, ami a túlélést is segíthette.

---

⁷ Ezt igazolja az egyik holokausztról szóló regény pár mondata: „*Soha nem felejttem el a szemedet. Soha nem felejttem el a kezeidet*” – mondja egy fiú az elhurcolása előtt szerelmének. A lány mindig ezt a két mondatot ismétlegeti a legnehezebb helyzetekben a koncentrációs táborban, ami segíti őt a túlélésben. (Eger, 2017).

⁸ Hasonló folyamatokra világitanak rá a narratív tartalomelemzéssel foglalkozó szakemberek; az érzelmek, a pozitív és negatív élmények szervezik és átszervezik a személy önmagáról alkotott narratíváját. Az elbeszélte történet is mutatja a tudattalan folyamatokat. Amíg az epizódok általában kötött tér-idő okozati rendben követik egymást, addig a traumát szenvedettek az elbeszélés linearitását megtörve, érzelmek mentén szerveződve, asszociatív időkezelést használva osztják meg emlékeiket (Kónya, 2003; Ehmann – Erős, 2003; László, 2003).

A trauma lyukat ütött a kommunikatív emlékezeten. A hallgatás, a csend, a szavak hiánya az elmondhatatlanba, a titokba vezet. A csend megtörése egyfajta látencia időszakot követően történik, amikor a traumák valamelyest veszítenek személyes jellegükből. A traumatikus családi történetek egyre inkább legendaszerűvé válnak, és így eltávolítva, deperszonalizálva már könnyebben kezelhetőek az érintettek és leszármazottaik számára (Bar-On, 1999). Az „átélő múlt” emlékeit, amikor maga az érintett vagy a vele kapcsolatban lévők emlékeznek, felváltja az „emlékező múlt” (Ritter, 2014)⁹, vagyis amikor az eseményeket már csak mint történelmet ismerik a leszármazottak. Az egyéni traumák emlékei már a kulturális emlékezet részét képezik, és csak a rádióaktivitásban érződnek¹⁰, a történetek történelemmé válnak. A következő évtizedekben az összes tanú elhunytával tehát várhatóan fordulat következik be a holokausztról szóló narratívákban.

Pszichoanalízis és emigráció

Hermann Imre Freud nyomán a *Pszichoanalízis mint módszer* című könyvében hangsúlyozza, hogy a pszichoanalízis arra nem tud választ adni, hogy valaki miért nem választott egy bizonyos életutat. A pszichoanalízis arra törekszik, hogy a trauma következtében megszakadó kontinuitást az értelmezések segítségével megszakítás nélkülire változtassa. Végcélja az ember saját identitásának megtalálása (Hermann, 1933/1988, 124.).

Kérdés, hogy egy holokauszt túlélő emigráns esetében ez milyen mértékben megoldható, akár szakember segítségével is, mint pl. a Buenos Aires-i zsidó közösség második generációs leszármazottainál, akik mind a pszichoanalízissel próbálták megoldani a zsidósággal, a vándorlással, a történetükkel kapcsolatos problémáikat (Kovács, 2005). Akárhogy nevezzük a szélsőséges helyzetek lenyomatait, háborús neurózisnak (Ferenczi), Holocaust szindrómának (Virág, 1996), kriptának, fantomnak (Ábrahám–Török, 1998), rádióaktivitásnak (Gampel, 1998), a súlyos társadalmi traumát túlélők pszichoanalízise mindenképp különbözik a neurotikusok gyógyításától, és komoly felkészültséget igényel az analitikus részéről.

Az ilyen típusú megközelítés korai képviselői közé tartozott a budapesti iskola második legfontosabb képviselője, Bálint Mihály is, aki Ferenczi elméleteinek továbbfejlesztésén dolgozott. 1968-as, *Az őstörés* című könyvében ő is ezeket a területeket fessegeti: véleménye szerint azokban az őstörést szenvedett, súlyosan regresszív esetekben, amikor a szavak és az értelmezések használhatatlanok, és nem indítják el a szükséges változásokat, más kiegészítő terápiás eszközöket kell alkalmazni. „A pszichoanalitikusnak időnként mindent el kell követnie, hogy ne váljon különálló, élesen körülhatárolt tárggyá, vagy ne viselkedjen akként... meg kell engednie a betegnek, hogy úgy kapcsolódjon hozzá... mintha az elsődleges

---

⁹ Írásaimban ezekkel a kifejezésekkel különböztetem meg a túlélők és a velük kapcsolatban lévők emlékezését a haláluk után róluk szóló emlékezéstől.

¹⁰ A radioaktív identifikáció vagy radioaktív nucleus Yolanda Gampel kifejezése, és arra a jelenségre használja, amikor „a társadalmi traumák emlékmaradványai megközelíthetetlenül és kifejezhetetlenül válnak, vagyis hatásai radioaktívak maradnak”. (Gampel, 1998, 363.)

szubsztanciák közül való volna. Ez azt jelenti, hogy hordoznia kell betegét – nem cselekvően, csak *ahogy a víz hordozza az úszót, vagy a föld a sétálót*, azaz a beteg rendelkezésére kell állnia, és különösebb ellenállás nélkül tűrnie, hogy a beteg használhassa” (Bálint, 1968, 154.). Milyen jó, hogy voltak és ma is vannak ilyen pszichoanalitikusok.

Az emberi szenvedés ezen mélységeivel szembesülve a terapeuták fájdalmasan tudatában lesznek saját tehetetlenségüknek a gyógyításban. A terapeuta széleskörű viszontáttételi reakciókat él át, többek között csodálatot, idealizációt, tehetetlenséget, haragot, szomorúságot, megbántottságot és elfojtást (Gampel, 1998). A mai megközelítések részletesen vizsgálják azt is, ha a páciens és/vagy az analitikus emigráns. A közös sors vagy a nyelvi és kulturális különbségek egymásba folyása, interferálása befolyásolja az analízis menetét, kettejük közös pszichés realitásának kiépülését, az ezzel való munka eredményeit.

Külön kérdés ebből a szempontból maga a pszichoanalízis története, amely egyben a „vándorlások története” is, és az analitikus története sokszor a túlélő vagy az emigráns története is (Laub, 2013; Belitsou, 2016). A pszichoanalitikusok emigrációját, sokszor menekülését eddig főként társadalmi kontextusból elemezték, és csak mostanában, az emigráció pszichoanalitikus értelmezésével párhuzamosan kerül előtérbe ennek az analitikus mozgalomra és az elméletekre gyakorolt hatása, a bevándorló pszichoanalitikus megértése.¹¹ Az alany, vagyis az emigráció pszichoanalitikus keretben történő elemzése válik önmaga tárgyává. Felmerül a kérdés, hogy az üldöztetés tapasztalatai hogyan befolyásolták a pszichoanalitikusok munkáját és elméleteit. Az emigráló analitikusok talán az erős elfojtás miatt általában konzervatívok, és gyakran dogmatikus nézeteket vallottak. Ugyanakkor az analitikusok ritkán kötötték ezt össze saját történetükkel, elfojtották ezeket, és az asszimilációra fókuszálták energiáikat (Belitsou, 2016). Ugyanúgy viselkedtek, mint a többi bevándorló; szinte sosem beszéltek a náci idők üldöztetéseiről, a megmenekülésről, a megérkezést követő intrapszichés és interperszonális nehézségekről, a bevándorló státuszról és a kulturális különbözőségekről, amelyek az új országban érték őket (Laub, 2016). Pedig ezek a néma radioaktív hatások nagyban befolyásolják a pácienshez való viszonyt, a túlélők integrációját, traumakezelését és végső soron mindkét fél újrakezdését is. Az elszenvedett traumák hatása mind elméleteiket, mind gyakorlatukat nagyban befolyásolta, és megfigyeléseik tanulságosak lettek volna az üldöztetés, emigráció és asszimiláció folyamatának tudományos megértéséhez.

Összegzés

Realisztikusan nézve a teljes asszimiláció sem vágy, sem realitás nem lehet; az asszimiláció csak disszociáció árán képzelhető el (Boulanger, 2016). Ha kényszerített az asszimiláció, az nem segíti a belső védelem, a személyes igazság megőrzését, a „belső érzelmi otthon” folyamatosságát, amely a tudatos emigrációban jobban

---

¹¹ A budapesti pszichoanalitikus iskola emigrációs hullámairól részletes történeti elemzést nyújt Mészáros, 2008.

megőrizhető (Stolorow, 1999). Az etnikai identitás változása az emigráció kontextusában jó esetben legalább részleges interakcióban zajlik az emigráció előtti intrapszichikus szerveződésekkel, amely az eredet ország kulturális normáiból ered, párhuzamba kerülve a befogadó ország normáival.

A súlyos társadalmi traumákat, jelen esetben a holokausztot átélő menekültek ennél sokkal nehezebb helyzetben voltak. A belső érzelmi otthon súlyos törést szenvedett, az ezzel való megbékélés külön feladat volt. A súlyos társadalmi traumák és az emigráció intrapszichés hatásai valóban hasonlóak. Ha az intrapszichés folyamatokból kiindulva pszichoanalitikus szemlélettel igyekszünk megérteni az interperszonális társadalmi folyamatokat, úgy tűnik, a társadalmi traumát elszenvedőknek az elszenvedés helyétől eltérő társadalomban felépülő új, összetett identitása integráltabb személyiséget eredményez.

A magyar zsidóságnak, különleges társadalmi helyzeténél és ennek következtében erősebb asszimilációs törekvéseinél fogva feltételezhetően mélyebb pszichés törést okozott a személyes és családi beilleszkedés elvesztése a magyar, mint befogadó ország testéből. A több generáción át tartó identifikáció és introjekció, vagyis a befogadó ország befogadott és intrapszichéssé vált kultúrája ellenséggé és így traumává vált. Az introjekciót inkorporáció (Ábrahám – Török, 1998) váltotta fel, vagyis a traumák és tárgyak feldolgozatlan bekebelezése és elszigetelése. Az elszenvedés helyére való visszatérés és az ott történt identitásépítés a rögzült inkorporációt támogatta az introjekció újbóli képességének reménye nélkül.

Senkinek nem csak egy története van, hanem történeti lehetőségek szövedéke, és talán a feloldási módok szövedéke is. Az „igazság” a megtörtént emlékek jelenkori, átírt felidézése, amely függ a felidézéskori személyiség szükségleteitől, állapotától, és az azóta átélt évek történeti lenyomataitól. Ez a látásmód, ha nem is minden elemében érthető vagy elfogadható, mégis azt példázza, hogy az analitikus megértés szövedéke még rejteget új dimenziókat. A történet olvasat-lehetőségei végtelenek, és nem merülhetnek ki bejáratott klisékben. A társadalmi változások pedig a szakembereket is ezek új megközelítésére kell, hogy ösztönözzék.

Felhasznált irodalom

Ábrahám M. – Török M. (1998). Rejtett gyász és titkos szerelem. Gyász vagy melankólia: introjekció versus inkorporáció. *Thalassa*, 9(2-3): 131-145.

Ainslie, R. C. – Tummala-Narra, P. – Harlem, A. – Barbanel, L. – Ruth, R. (2013). Contemporary psychoanalytic views on the experience of immigration. *Psychoanalytic Psychology*, 30(4): 663–679.

Akhtar, S. (2011). *Immigration and Acculturation: Mourning, Adaptation, and the next Generation*. New York: Jason Aronson.

American Psychological Association (2012). *Crossroads: The Psychology of Immigration in the New Century, Report of the APA Presidential Task Force on Immigration*. Washington: APA.

Bálint M. (1968, 1994). *Az őstörés. A regresszió terápiás vonatkozásai.* Akadémiai Kiadó. Budapest.

Bar-On, D. (1999). *The Indescribable and the Undiscussable. Recontracting Human Discourse after Trauma.* Budapest: CEU Press.

Baum, R. (2013). Transgenerational trauma and repetition in the body: The groove of the wound. *Body, Movement and Dance in Psychotherapy. International Journal for Theory, Research and Practice*, 8(1): 34-42.

Beltsiou, J. (ed.) (2016). *Immigration in Psychoanalysis. Locating Ourselves.* London & New York: Routledge.

Borbándi Gy. (2006). *A magyar emigráció életrajza 1945-1985.* Hága: Mikes International; Budapest: Országos Széchényi Könyvtár.

Boulanger, G. (2016). Seeing Double, Being Double. Longing, Belonging, Recognition, and Evasion in Psychodynamic Work with Immigrants. In: Julia Beltsiou (ed.): *Immigration in Psychoanalysis. Locating Ourselves.* London & New York: Routledge.

Cserne I. – Pető K. – Szilágyi J. – Szőke Gy. (1992). *Az első és a második generáció. Holocaust-túlélők és gyermekeik. Psychiatria Hungarica*, (7)2: 117-129.

Eger, E. E. (2017). *A döntés.* Budapest: Libri.

Ehmann B. – Erős F. (2003). Az emigráns lét kollektív élményuniverzumai. In: Kanyó Tamás (szerk.): *Emigráció és identitás. 56-os menekültek Svájcban.* Budapest: L'Harmattan, MTA Kisebbségkutató Intézet.

Erős F. – Kovács A. – Lévai K. (1985). „Hogyan jöttem rá, hogy zsidó vagyok?” Interjúk. *Medvetánc*, 5(2-3): 129-144.

Erős F. (2001). *Az identitás labirintusai. Narratív konstrukciók és identitás-stratégiák.* Budapest: Osiris.

Ferenczi S. (1919). *A pszichoanalízis haladása.* Budapest: Dick Manó kiadása, Budapest.

Ferenczi S. (1932). *Klinikai napló. 1932.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Gampel, Y. (1998). Reflections on Countertransference in Psychoanalytic Work with Child Survivors of the Shoah. *Journal of American Academy of Psychoanalysis*, 26(3): 343-368.

Gonzalez, F. (2016). Only What Is Human Can Truly Be Foreign: The Trope of Immigration as a Creative Force in Psychoanalysis. In: Julia Beltsiou (ed.): *Immigration in Psychoanalysis. Locating Ourselves* (15-39). London & New York: Routledge.

Hermann I. (1933). *A pszichoanalízis mint módszer.* Budapest: Gondolat, 1988.

Hoffmann, E. (2016). *Out of Exile. Some Thoughts on Exile as a Dynamic Condition.* In: Julia Beltsiou (ed.): *Immigration in Psychoanalysis. Locating Ourselves.* London & New York: Routledge.

Kanyó T. (szerk.) (2003). *Emigráció és identitás. 56-os menekültek Svájcban*. Budapest: L'Harmattan, MTA Kisebbségkutató Intézet.

Kónya A. (2003). Szubjektív történelem. In: Kanyó Tamás (szerk.): *Emigráció és identitás. 56-os menekültek Svájcban*. Budapest: L'Harmattan, MTA Kisebbségkutató Intézet.

Kovács É. – Melegh A. (2000). „Lehetett volna rosszabb is, mehettünk volna Amerikába is”. Vándorlás történetek Erdély, Magyarország és Ausztria háromszögében. In: Sík Endre (szerk.): *Diskurzusok a vándorlásról*. Budapest: MTA Politikatudományi Intézete.

Kovács N. (2005). Baráti kapcsolatok hálózatában. Magyar zsidó bevándorlók első és másod generációja Buenos Airesben: integrációs stratégiák és identifikáció. In: Kovács Nóra (szerk.): *Tanulmányok a diaszpóráról*. Budapest: MTA Etnikai, Nemzeti és Kisebbségkutató Intézet.

Kovács N. (2009). *Szállítható örökség. Magyar identitássteremtés Argentínában (1999-2001)*. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadó.

Laub, D. (2016). On Leaving Home and the Flight from Trauma. In: Julia Beltsiou (ed.): *Immigration in Psychoanalysis. Locating Ourselves* (169-184). London & New York: Routledge.

László J. (2003). Mit lehet kezdeni a narratív konstrukciókkal a szociálpszichológia szempontjából? In: Kanyó Tamás (szerk.): *Emigráció és identitás. 56-os menekültek Svájcban*. Budapest: L'Harmattan, MTA Kisebbségkutató Intézet.

Losonczy E. (2006). A bolygó zsidó legendájának eredete. *2000*, 18(6): 55-68. <http://ketezer.hu/2006/06/a-bolygo-zsido-legendajanak-eredete>

Mészáros J. (2008). „Az Önök Bizottsága”. *Ferenczi Sándor, a budapesti iskola és a pszichoanalitikus emigráció*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Ritter A. (2003). A túlélési szindróma és a transzgenerációs fantom elmélete. Virág Teréz és Ábrahám Miklós – Török Mária elméletének összehasonlítása. In: Bárdos Katalin (szerk.): „...aki nyomot hagyott.” *In memoriam Virág Teréz*. Budapest: Kút Alapítvány.

Ritter A. (2012). *Generations and Continents. Social Traumas and Emigration with the Eyes of Hungarian Psychoanalysts*. 27th Annual Conference of the Hungarian Studies Association of Canada, Waterloo.

Ritter A. (2014). Genetika, mintakövetés, traumahatás. In: Uő: *Melegek. Ismeretlen ismerősök a 21. században. Pszichológiai tanulmányok*. Budapest: Corvina.

Ritter A. (2015). Theories of Trauma Transmission After Ferenczi: The Unique Contribution of Hungarian Psychoanalysis. *Canadian Journal of Psychoanalysis*, 23(1): 42-56.

Sík E. (2000). Kezdetleges gondolatok a diaszpóra fogalmáról és hevenyészett megfigyelések a diaszpórakoncepció magyar nézőpontból való alkalmazhatóságáról. In: Sík Endre (szerk.): *Diskurzusok a vándorlásról* (157-184). Budapest: MTA Politikatudományi Intézete.

Stolorow, R. D. (1999). The phenomenology of trauma and the absolutisms of everyday life: A personal journey. *Psychoanalytic Psychology*, 16(3): 464-468.

Tummala-Narra, P. (2013). Names, Name Changes, and Identity in the Context of Migration. In: Julia Beltsiou (ed.): *Immigration in Psychoanalysis. Locating Ourselves*. Routledge: London & New York.

Virág T. (1995). A holocaust szindróma megjelenése a pszichoterápiás gyakorlatban. In: László Klári (szerk.): *Magyar emlékmécsesek. Tanulmányok a KÚT pszichoterápiás rendelő gyakorlatából: holocaust túlélők és leszármazottaik terápiája*. Budapest: SOTE Magatartástudományi Intézet, MAPET, Végeken Alapítvány.

Virág T. (1996). A magyarországi holocaust-túlélők leszármazottainak sajátos lelki struktúrája. In: László Klári (szerk.): *Emlékezés egy szederfára* (21-28). Budapest: Animula.

Volkan, V. D. (2007). Not letting go: From individual perennial mourners to societies with entitlement ideologies. In: L. G. Fioroni, S. Lewkowitz, & T. Bokanowski (eds.): *On Freud's "Mourning and Melancholia"* (90-109). London: International Psychoanalytic Association.

Winnicott, D. W. (1967). The location of cultural experience. *International Journal of Psychoanalysis*, 48: 368-372.

A szerző sajnálattal vette tudomásul, hogy tanulmánya előzetesen nem egyeztetett változtatásokkal jelent meg.